

Fecr Yayınları: 661

İBNÜ'L-HÜMÂMİN HADİSÇİLİĞİ

Ramazan ÖZMEN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt

NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.

Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Mart 2023

ISBN: 978-625-6436-08-4

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

İBNÜ'L-HÜMÂM'IN HADİSÇİLİĞİ

Ramazan ÖZMEN

Ankara 2023

Ramazan ÖZMEN

1968 yılında Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesinde doğdu. 1986 yılında Göksun İmam-Hatip Lisesinden, 1991 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1993 yılında Van YYÜ İlahiyat Fakültesi'ne Hadis Arş. Gör. olarak intisab etti. Yazar, halen aynı Fakültede Doç. Dr. olarak çalışmalarına devam etmektedir. Makale-kitap, telif-tercüme türünden çeşitli çalışmaları yayınlanmıştır. Yazar, Arapça ve İngilizce bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ -----	7
KISALTMALAR -----	11

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMAYA DÂİR-----	13
1. Araştırmanın Önemi -----	13
2. Araştırmanın Amacı-----	15
3. Materyal ve Yöntem-----	15
B. KEMÂLEDDİN İBNÜ'L-HÜMÂM'IN HAYATI VE ESERLERİ-----	21
1. Yaşadığı Döneme Genel Bir Bakış-----	21
1. 1. Siyâsî Durum -----	21
1. 2. İlmî, İktisâdî ve Sosyal Durum -----	25
2. Hayatı-----	27
2. 1. İsmi, Lakabı ve Künyesi -----	27
2. 2. Doğumu ve Ailesi -----	29
2. 3. Yetiştirilmesi ve Tahsil Hayatı -----	30
2. 4. Hocaları -----	33
2. 5. Bazı Talebeleri -----	38
2. 6. Vefâtı -----	42
3. Eserleri-----	42

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL HADİS KÜLTÜRÜ-----	45
1. HADİS İLİMLERİNE DÂİR BİLGİSİ-----	45
1. 1. Hadis Usûlü İle İlgili Görüşleri -----	45
1. 2. Hadis Literatürüne Vukûfiyeti -----	56
1. 3. Önceki Hadisçileri Eleştirmesi -----	61
1. 4. Hadis Açısından Mezhepler Karşısındaki Tavrı -----	71

2. HADİS İLİMLERİNE DÂİR BİLGİSİ-----	80
2. 1. Cerh ve Ta'dil Bilgis -----	80
2. 2. Ricâlu'l-Hadîs Bilgisi -----	87
2. 3. Garibu'l-Hadîs Bilgisi -----	99

İKİNCİ BÖLÜM

FETHU'L-KADÎR'DEKİ HADİSÇİLİĞİ VE İZLEDİĞİ

HADİS METODU -----	107
1. HADİSLERİN UYGULANMASI İLE İLGİLİ İLKELER	107
1. 1. Kur'an-Sünnet Bütünlüğü -----	107
1. 2. Sünnetin Kendi İçinde Bütünlüğü İlkesi -----	112
2. HADİSLERİ DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ-----	116
2. 1. Hadislerin Farklı Varyantlarını Vermesi -----	116
2. 2. Hadisleri Değerlendirmedeki Dikkati -----	133
2. 3. Hadisleri Yorumlaması -----	136
2. 4. Bir Konuyla İlgili Bütün Rivâyetleri Vermesi -----	144
2. 5. Sened Tenkidi Yapması-----	150
2. 6. Metin Tenkidi Yapması -----	157
3. ÇELİŞKİLİ HADİSLERE YAKLAŞIM TARZI -----	158
3. 1. Çelişkili Hadisler Meselesi -----	158
3. 2. Cem' ve Te'lif İlkesini Uygulaması -----	174
3. 3. Nesh İlkesini Uygulaması -----	176
3. 4. Tercih İlkesini Uygulaması-----	178
SONUÇ -----	185
KAYNAKLAR -----	187

ÖN SÖZ

Allah'ın (c.c.) insanoğluna hidâyet rehberi olarak inzâl ettiği son ilâhî vahyi ve mesajı olan Kur'ân-ı Kerîm, mücmel bir kitaptır. Allah (c.c.), Hz. Peygamber'i (s.a.v.) bu ilâhî mesajı bütün insanlığa tebliğ etmesi için risâlet göreviyle görevlendirmiştir.

Hız. Peygamber (s.a.v.), Kur'ân-ı Kerîm'i insanlığa sâdece tebliğ etmekle kalmamış, aynı zamanda onu kendi yaşantısı ile de pratiğe aktarmak sûretiyle etrafındaki insanlara ve bununla berâber kendisinden sonra gelen bütün inanan nesillere en güzel bir örnek/üsve-i hasene olmuştur. İşte böylece, Rasûlullah'ın (s.a.v.) Kur'an'ı kendi yaşantısında pratiğe aktarması sonucu *hadis* ve *sünnet*'ler vücut bulmuştur. Hız. Peygamber'in (s.a.v.) söz, fiil ve takrîrlerinden meydana gelen *hadis* ve *sünnet* için, kısaca onun (s.a.v.) İslâm'ı yaşama tarzı diyebiliriz.

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) hayatının her cephesi ile ilgili tüm haberleri içine alan hadis ve sünnet'in İslâm dinindeki yeri ve önemi, Hız. Peygamber'in (s.a.v.) İslâm dinindeki konumuyla doğrudan ilgilidir. Zîrâ Rasûlullah (s.a.v.) Kur'an'a göre ve müslümanlar nazarında sâdece mesaj ileten bir elçi değil, aynı zamanda âdetâ o mesajın tecessüm etmiş canlı bir timsâlidir. Bununla berâber, sâdece Kur'an'la yetinmek ve Hız. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetinden müstağnî kalmak şeklinde ifade edebileceğimiz ve İslâm'ın rûhuna tamâmen aykırı bir düşünce tarzı, İslâm târihinin çok erken dönemlerinden itibâren birtakım kimseler tarafından dile getirilmiştir. Ancak bu düşüncenin sâhipleri fazla taraftar toplayamamış ve İslâm toplumu içerisinde dâimâ marjinal bir grup olarak kalmışlardır.

Çünkü İslâm ümmetinin kahir ekseriyeti, hadis ve sünnet olmaksızın sahih bir İslâm'ın yaşanamayacağını çok iyi biliyorlardı. Zîrâ Allah (c.c.) kendisine itâatle beraber Rasûl'üne de itâati emretmiş, kendi sevgisine ulaşmanın yolunun, Rasûl'ünü sevmekten geçtiğini, yine kendi Rasûl'ünün dili üzre beyân etmiştir.

Hadis ve sünnet'in İslâm dinindeki bu konumundan dolayı, daha İslâm'ın ilk nesilleri -sahâbe ve tâbiûn nesli- hadis ve sünnete son derece önem vermişler ve hâfızalarına aldıkları son peygamberin bu emânetini, kendilerinden sonra gelen nesillere aktarmışlardır. Hattâ sahâbenin hadisleri mücerred ezberlemekle kalmadıkları, münferid vak'alar da olsa daha Hz. Peygamber (s.a.v.) hayatta iken hadisleri yazdıkları, bugün reddi mümkün olmayan ilmî delillerle ortaya konmuştur. Daha sonraki devirlerde hadis ve sünnet'e olan bu alâka hiç eksilmemiş, tersine artarak devam etmiştir. Gayr-i resmî olarak nitelenecek bu faâliyetler, Emevî halifesi Ömer b. Abdilazîz'in (v. 101/719), hadislerin tedvîn edilmesi hususunda vâlilerine gönderdiği tâlimât-nâmelerle resmîyet kazanmış oldu. Bunun netîcesinde hadisleri resmî olarak ilk tedvîn eden âlim de, hadis târihinin en meşhûr sîmâlarından biri olan İbn Şihâb ez-Zühri (124/742) olmuştur. Daha sonra geniş İslâm coğrafyasına dağılan sahâbe ve tâbiûn'un rivâyet ettikleri hadisleri toplamak, âli isnadlar elde etmek ve daha başka sebeplerden dolayı, *er-rihle fî talebi'l-hadis* denilen zorlu ve meşakkatli ilim yolculukları başlamıştır. Diyebiliriz ki, hadis ilimlerine sarfedilen bu mesâiler, İslâm kültür ve medeniyet târihinin en zengin ve muazzam yönünü inşâ etmiş ve bu sahada dünya ilimler târihinde eşine rastlanmayacak fevkalâde geniş hacimli bir literatür vücut bulmuştur. Hadis ve sünnet geçmiş asırlarda oldu-

ğu gibi, bugün ve yarın da İslâm toplumunun en başta gelen alâka konusu ve ilmî faâliyetlerin en merkezî noktası olmaya devam edecektir.

Bu eserde, hadis ilmindeki yerini ve hadisdeki metodunu ortaya koymaya çalıştığımız Kemâlüddin İbnü'l-Hümâm (v. 861/1467) da, hadis sahasında müstakil eser vermemiş olmakla beraber, hadis ilmine hizmet etmiş büyük bir İslâm âlimidir. Hicrî IX, milâdî XV. asır ilim dünyamızın en mümtaz sîmalarından biri olan İbnü'l-Hümâm, mezheb taassubundan uzak, hür düşünceli bir âlimdir. Çok yönlü bir âlim olan müellifimiz, İslâmî ilimlerin hemen hemen hepsinde zirveye ulaşmış ve böylece ilmini ve dolayısıyla da ismini asırlar ötesine taşımıştır. Aslen Sivas'lı olan İbnü'l-Hümâm Mısır'da doğmuş, orada yetişmiş ve yine orada vefât etmiştir. İbnü'l-Hümâm daha çok *fıkıh*, *fıkıh usûlü* ve *kelâm* sahalarında vermiş olduğu ilmî değeri son derece yüksek eserleriyle tanınmıştır. Biz bu eserde onun hadisçilik yönünü ve hadis ilmindeki yerini *Fethu'l-kadir* adlı eserini incelemek sûretiyle ortaya koymaya çalışacağız. Zamanın ismini ve eserlerini unutturamadığı bu değerli âlim daha çok, Hanefî furû' fikhının en muteber kaynaklarından biri olan *Fethu'l-kadir* adlı meşhûr şerhiyle ün yapmıştır. *Fethu'l-kadir*, yine Hanefî mezhebine mensup büyük ve meşhûr bir âlim olan el-Merğînânî'nin (v. 593/1197) *el-Hidâye* adlı furû' fıkha dâir eserinin şerhidir. İbnü'l-Hümâm, bizim bu çalışmamızda başlıca referans kaynağımız olan *Fethu'l-kadir*'inde ve diğer eserlerinde bol miktarda hadislere yer vermiş, eserlerinde zikrettiği bu hadisleri sadece nakletmekle kalmamış, onları sened ve metin açısından mutlaka bir kritiğe tâbî tutmuştur. İşte bizim bu eserimizin ana gayesi ve önemi buradan kaynaklanmaktadır. Zirâ biz bu ça-

lışmamızda, daha çok *fıkıh* ve *kelâm* âlimi olarak tanınan İbnu'l-Hümâm'ın aynı zamanda da büyük bir *hadis* âlimi olduğunu, onun eserlerinin sayfaları arasına dağılmış vaziyetteki müteferrik mâlumâtı bir araya toplayarak ortaya koymaya çalışacağız.

Eser bir giriş, iki bölüm ve bir sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında; araştırmanın önemi, amacı, materyali ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca burada İbnu'l-Hümâm'ın yaşadığı asrın siyâsî, ilmî ve ictimâî yapısı ile müellifimizin hayatı ve eserleri gibi meselelere yer verilmiştir. Birinci bölümde İbnu'l-Hümâm'ın genel hadis kültürü ve hadis ilimlerine dâir bilgisi; ikinci bölümde ise, İbnu'l-Hümâm'ın *Fethu'l-kadir*'de izlemiş olduğu hadis metodu ortaya konmaya çalışılmıştır. Daha sonra çalışma, varılan neticelerin özetlendiği bir sonuç kısmı ile tamamlanmıştır.

Böyle bir çalışmayı ortaya koyarken, eseri en temel referans kaynağımız olan başta Kemâleddîn İbnu'l-Hümâm olmak üzere, geçmiş bütün âlimlerimizi rahmetle anar Allah Teâlâ'dan onlara ve bizlere mağfireti ile muâmele etmesini temennî ederim. Ayrıca yetişmem ve bu günlere gelmemde emeği geçen bütün hocalarıma en derin kalbî hürmetlerimi arzeder, vefât edenlere Cenâb-ı Hak'tan mağfired diler, hayatta olanlara da sıhhatli nice bereketli ömürler dilerim.

Ramazan ÖZMEN
Mart 2023-VAN